

Naslov članka/Article:

PODPORA OTROKU S (TRAVMATIČNO) IZKUŠNJO SPOLNE ZLORABE

Trauma-Informed Response to Child Sexual Abuse

Avtorica/Author:

Julija Pelc

DOI:

<https://doi.org/10.59132/viz/2025/1/26-37>

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Vzgoja in izobraževanje št. 1/2025, letnik 56

ISSN 0350 -5065

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo
Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2025

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/vzgoja-in-izobrazevanje/>

PODPORA OTROKU S (TRAVMATIČNO) IZKUŠNJO SPOLNE ZLORABE

Trauma-Informed Response to Child Sexual Abuse

<https://doi.org/10.59132/viz/2025/1/26-37>

IZVLEČEK

Kazniva dejanja zoper spolno nedotakljivost so dejanja spolnega, fizičnega in psihičnega nasilja, ki so mu posamezniki izpostavljeni ne glede na starost, spol in okolje: doma, v soseski, med sorodniki, žal tudi v rejništvu, vzgojno-izobraževalnih institucijah in drugih prostočasnih organizacijah. Spolno nasilje zarezje v posameznikovo življenje, njegove posledice pa so lahko daljnosežne in pomembno sooblikujejo posameznikovo kakovost življenja tudi v odrasli dobi. Zato sta zgodnje prepoznavanje znakov in posledic ter prijava suma spolne zlorabe ključna, da se ta preneha in da se omogočita strokovna obravnava in predelava travmatskih izkušenj. V prispevku so predstavljene ključne informacije za kakovostno prepoznavanje, ukrepanje in nadaljnjo vlogo pedagoških delavcev in drugih sodelavcev – odraslih – v primeru izkušnje spolne zlorabe otrok.

Ključne besede: spolna zloraba, znaki, posledice, spolni razvoj otroka, ukrepanje pedagoških delavcev

ABSTRACT

Sexual offences are acts of sexual, physical, and psychological violence that can affect individuals of any age, gender, or background. These incidents can occur in homes, local communities, among relatives, and, sadly, also in foster care, educational and recreational institutions. Sexual violence cuts deeply into an individual's life, and its consequences can significantly shape the quality of the victim's life well into adulthood. Educators must recognise warning signs and consequences of the abuse early, report suspected cases to end the abuse, and provide professional treatment to those affected. This paper presents key information for accurate identification, intervention, and follow-up regarding the role of educators and other adults in addressing child sexual abuse.

Keywords: sexual abuse, indicators, impacts, child sexual development, school intervention

UVOD

V prispevku predstavljamo odzivanje, intervence, vodenje svetovalnih pogovorov in celovit pristop za podporo otroku v stiski ter krepitev njegovega duševnega zdravja v primeru posledic doživljanja spolnih zlorab kot ene od pogostejših travmatskih izkušenj. Po oceni Sveta Evrope (2020) je namreč v Evropi spolno zlorabljen vsak peti otrok.

»Spolno nasilje so ravnanja s spolno vsebino, v katera žrtev ne privoli, je vanje prisiljena ali zaradi svoje stopnje razvoja ne razume njihovega pomena, grožnje z uporabo spolnega nasilja, ter javna objava spolnih vsebin o žrtvi« (4. odstavek 3. člena ZPND v Miklič, 2024, str. 9). O spolni zlorabi govorimo, ko odrasli ali nekdo, ki je starejši od otroka,¹ uporabi svojo moč, avtoriteto in vpliv nanj ter z namenom zadovoljitve spolnih potreb zlorabi njegovo zaupanje in spoštovanje (Šraj in Štirn, 2020). Vsak otrok je do ponoletnosti lahko žrtev različnih oblik spolnega nasilja,

ki ga izvajajo tako ženske kot moški. Storilec je lahko tudi vrstnik ali le nekaj let starejša oseba, najpogosteje pa so to osebe znotraj širšega ali ožjega družinskega kroga, ki jih otrok pozna in jim zaupa in bi ga morale varovati, negovati in zanj skrbeti (Miklič, 2023).

V primerih, ko je storilec znana oseba ali član družine, Šraj in Štirn (2020) navajata, da otroci težje in redkeje povedo, da so žrtev spolne zlorabe: le v 29 %, in ko je bil storilec odrasla oseba, ki ga je otrok poznal v času počitnic, le v 24 %. Iz opisanega lahko predvidevamo, s kakšno stisko se soočajo otroci, ko z neizrečenim bremenom izkušnje molčijo in ostanejo sami.

Ob tem želimo še posebej poudariti, kako pomembno je, da vsi, ki se ukvarjamo z otroki in mladostniki, ohranjamo držo sočutnega opazovalca, da bi lahko pri otrocih in učencih pravočasno zaznali specifične spremembe in se nanje ustrezno odzvali.

1 V besedilu je enotno uporabljen termin otrok za osebe, ki jih KZ.1 opredeljuje kot otroke in mlajše in starejše mladostnike. Po Konvenciji o otrokovih pravicah (KOP, 1989) je otrok vsakdo, ki je mlajši od 18 let (Miklič, 2023). V prispevku imamo ob otrocih in mladostnikih v mislih tudi mlade v zgodnji odraslosti, ki so v različnih okoljih tudi izpostavljeni spolnemu nasilju.

POJAVNE OBLIKE IN PRIMERI SPOLNE ZLORABE

Strokovni delavci ne smemo zaključevati niti soditi o prisotnosti spolne zlorabe na temelju posameznih znakov in simptomov, temveč moramo ohraniti odgovorno in etično držo strokovno občutljivega posameznika ter se pravočasno odzivati preiščeno in skladno s sprejetimi smernicami, zapisanimi v več protokolih za ravnanje ob nasilju (Zavod RS za šolstvo, 2023, <https://www.zrss.si/digitalna-bralnica/protokoli-za-ravnanje-ob-nasilju>) in/ali skladno s smernicami za zaščito otroka pred zunajšolskim nasiljem (Miklič, 2023).

Pri tem je pomembno upoštevati posameznika in naravo njegove travmatske izkušnje, ki vselej zahteva posebno previdnost. Npr.: objemanje kot način izražanja bližine je lahko nekemu blizu, nekemu pa nikakor ni. Še posebej pri osebah z izkušnjo spolne zlorabe je pri zagotavljanju osebne prostora in dotikanju potrebna velika previdnost, saj je bilo ravno z obliko nasilja spoštovanje njihovih potreb in meja mnogokrat kršeno, odvezto.

V primerih, ko se pojavi sum na spolno zlorabo med vrstniki, pa je potrebna še dodatna strokovna občutljivost, specifično znanje iz razvojne psihologije in skrbnost pri prepoznavanju različnih oblik nasilja, razumevanju in razmejevanju, kaj je pričakovano vedenje v določenem starostnem obdobju glede na običajni spolni razvoj otroka in kako se kažejo odstopanja (Pelc, 2003, Faze spolnega razvoja in značilno vedenje otrok – glej Prilogo 1). Spolna zloraba otroku odvzame možnost in pravico, da v svojem razvojnem času razižče in spozna svet intimnosti, kot je spolnost.

Zaupati takšno obliko nasilja, kot je spolna zloraba, ni lahko niti odraslim, kaj šele otrokom, ki so od odraslega odvisni. Otroci pogosto menijo, da jim drugi ne bodo verjeli. Ker je razkritje povezano na eni strani z grožnjo razpada družine in bodočo kaznijo storilca, ki ga ima lahko otrok kljub nasilju rad, z občutenjem krivde, sramu in na paradoksalen način tudi odgovornostjo za dejanja storilca in preteče posledice, otroci pogosto čutijo, da morajo ostati ne glede na vse lojalni družini. Z molkom navidezno obvladujejo svojo anksioznost in strah pred grozo razkritja, s tem pa se podaljšuje tudi čas izpostavljenosti spolni zlorabi, psihološkemu in lahko tudi fizičnemu nasilju.

Spolna zloraba je lahko kontaktna (fizična), nekontaktna ali kombinacija obeh. Ob slednji storilec kaže otroku slike in filme, ga opazuje pri intimnih opravilih in se ob tem naslaja, sili otroka v prostitucijo in/ali v skupinske spolne aktivnosti, pripravi otroka, da snema pornografske filme in fotografije delno razkritega ali golega telesa, otrok po navodilih izvaja določena spolna dejanja s svojim telesom, storilec ga lahko nadleguje prek spleta, telefona, socialnih omrežij itd. Kontaktna oblika spolne zlorabe pa so tiste, kjer storilec pripravi otroka, da se ga dotika na intimnih delih telesa, jih celo prijema, zaplete ali prisili otroka v spolni odnos, ki je lahko spremljan tudi z nasiljem ali brez njega, ter stori posilstvo nad otrokom (Miklič, 2024; Šraj in Štirn, 2020).

Avtorici raziskave v članku *Pojavnost in nekatere značilnosti spolnega nasilja v populaciji slovenskih osnovnošolcev* (Šraj in Štirn, 2020) delita številne pomembne ugotovitve ter med drugim navajata, da večja povezanost storilca z otrokom žrtvijo preprečuje oziroma zmanjšuje verjetnost

razkritja. Upoštevaje vse pojavne oblike spolnega nasilja odraslih nad otroki in izkušnje spolnega nasilja vrstnikov, izpostavlja, da so v teh primerih dekleta pogosteje žrtve spolnega nasilja ter v primerjavi s fanti pomembno večkrat doživijo oblike nekontaktnega, besednega spolnega nasilja, kot so neprimerno govorjenje, komentarji o njihovem telesu in govorjenje, namigovanje na spolnost, pogosteje pa so navajala še druge, neopisane oblike vedenja.

Ko sem bila stara 14 let, mi je nekdo poznan govoril, če sem »padla na joške«. Grozno sem se počutila. Že sicer mi je bilo nerodno, ko se je moje telo spreminjalo. Ob njegovih besedah pa sem bila vsa rdeča, bilo mi je sila nelagodno, zaradi sramu bi se najraje pogreznila v tla. Drugi so se njegovim komentarjem samo smejali, pa še kaj dodali. Spomnim se, da si zaradi tega celo srednjo šolo in še kasneje nisem upala obleči oprizete majčke in sem se skrivala pod velikimi, široki oblaci. Dolgo sem imela občutek, da me vsi gledajo – v prsi. Med počitnicami nisem upala iti niti na bazen, na morju je bila muka biti na plaži v kopalnah. Mami me je spraševala, zakaj, a me je bilo sram govoriti o ,njih'. Prijatelji so se veselili in družili, jaz sem se bazenu in kopanju z njimi raje izognila.

Fantje so pogosteje poročali o tem, da jih je odrasla oseba prisilila, da jo gledajo, ko se je dotikala svojih intimnih delov telesa, in da jih je odrasla oseba fotografirala ali snemala gole ali v njihovi prisotnosti gledala pornografske vsebine, jih silila ali prisilila, da gledajo z njo pornografske vsebine, da jih je odrasla oseba prisilila, da se dotikajo njenih intimnih delov telesa ali intimnih delov telesa druge osebe in ne nazadnje, da jih je odrasla oseba prisilila v spolni odnos.

Moral sem iti z njim v prostore delavnice. Tam je imel delovno mizo. V levem predalu mize so bile revije. Da me bo poučil, je rekel. Tiste umazane revije je potegnil iz predala in mi jih kazal. Prvič sem jih videl. Nato še večkrat. Njemu se je zdelo vse blazno smešno in zabavno. V zadregi sem se smejal tudi jaz, kaj pa naj bi? Nisem mu upal povedati, da je bilo ogabno. On se je smejal, v ustih sem videl slino. Ko sem se uspel izviti, sem si najprej umil roke pod tekočo vodo, že samo zaradi gledanja slik. A svojega doživljanja in gnusa nisem mogel sprati.

Žrtve spolne zlorabe so (bili) lahko tudi učenci, s katerimi se srečujemo ves dan. **Zatiskanje oči strokovnih delavcev, da se spolne zlorabe dogajajo drugje, bi bilo ob poznavanju vseh dejstev nedopustno, prav tako neodzivanje.** Če zanikamo ali ne zmoremo sprejeti, da je spolna zloraba del našega vsakdana, in/ali (raje) ne prepoznamo simptomov, bo otrok zaman sporočal, da potrebuje pomoč (*Preživela sem spolno zlorabo*, <https://drustvo-sos.si/projekti/zgodba-ki-se-zacenja-je-pretresljiva/>).

Pomembno je, da strokovni delavci storimo vse, kar je v naši moči, da otroke v procesu vzgoje in izobraževanja zavestno opazujemo in stiske, ki jih izražajo na različne opazne ali nevidne načine, čim hitreje tudi prepoznamo. Šraj in Štirn (2020) ugotavljata, da se otroci o zlorabi zaupajo staršem, fantje prijateljem in dekleta prijateljicam, kot zaupno osebo pa v šoli pogosteje izbirajo učitelje kot svetovalne delavce. **Slednje kaže na to, kako pomemben položaj imajo učitelji v življenju otrok in da so v ključnem trenutku izbrani za zaupno osebo. Z nekaterimi otroki imate morebiti več neposrednega stika, kot ga imajo v skrajšanih urah popoldneva, večera njihovi starši. Ko si izbran, je pomembno, da si tudi odgovoren. Pomeni, da odgovoriš, se ustrezno odzoveš.** Če se ne odzoveš, lahko zamudiš ključno priložnost!

Saj sem povedala učiteljici, pa tudi učiteljici pri verouku. Pa je rekla, naj staršem povem, da mi ni všeč, kar mi dela. Staršem sem povedala čez čas, ko sem končno zbrala pogum. Pa so rekli, da si izmišljujem, da to že ne more biti res. Mogoče, da sem verjetno sanjala. Učiteljica me ni več vprašala, kako sem v zvezi s tem, kar sem ji omenila. In jaz ji sama tudi nisem več govorila. Itak mi tudi ona ne bi verjela. Mogoče pa je res, da jaz pretiravam. Ali res?

PSIHOLOŠKI VIDIKI DOŽIVLJANJA, PREDELOVANJA IN IZRAŽANJA PRI SPOLNIH ZLORABAH

Društvo za nenasilno komunikacijo v zapisu *Miti in streotipi o spolnem nasilju* (v Lewis Herman, Hooper in drugi, 1996) poudarja, »da je zmotna predstava, da je odločitev, da lahko komu za dogodek poveš, enostavna in lahka. Žrtve lahko veliko tvegajo: da jim drugi ne bodo verjeli; da jih bodo prepričevali, da so za nasilje krivi same; da bodo nasilje opravičevali in se postavili na stran povzročitelja.«

Posledice zlorabe so lahko za otroka težje, če ga (je) zlorablja/-la oseba, ki naj bi ji brezpogojno zaupal, jo imel rad in od katere je tudi odvisen (Miklič, 2024; Pelc, 2003). Poleg že omenjene krivde in strahu se posledično z izkušnjo zlorabe mešajo še druga, tudi ambivalentna čustva: ljubezen in sovražstvo, ugodje in občutek, da nekaj ni prav, vse navedeno pa vpliva na otrokovo krhkost, ranljivo in negativno samopodoba, občutek manjvrednosti, izključenosti in okrepi občutek, da ga ljudje odklanjajo. Hkrati pa zaradi opisanih stisk druge odklanja sam, še preden bi lahko bil odklonjen z njihove strani (t. i. kreativna prilagoditev). **Otrok, žrtev spolne zlorabe ali drugih oblik nasilja je pogosto nesposoben doživeti pristen stik s sabo, svojim svetom misli, čustev ... Da ne občuti sebe, predstavlja obliko samozaščite pred neprijetnim, bolečino. Čuti se nevrednega, težave ima s sprejemanjem sebe, obliko preživetja lahko predstavljajo disociacija in drugi mehanizmi obrambe.** Otrok se lahko zateče k čezmernemu prevzemanju odgovornosti na eni strani ali pa na drugi strani doživljanje stiske duši motivacijo za delo v šoli, vpliva na težave s pozornostjo, lahko se porajajo ideje, misli, da živeti nima več smisla itd.

Storilci, ki jim otrok po navadi zaupa, ker jih pozna, se sprva trudijo z njim vzpostaviti dober stik. Šele kasneje na različne načine zlorabijo njegovo zaupanje in od lažjih oblik zlorabe preidejo h kompleksnim (Šraj in Štirn, 2020). Z manipulacijo ali neposrednim pritiskom zahtevajo ohranjanje skupne skrivnosti. Tako žrtve prisilijo k molku in tako otrok še posebej težko spregovori o tem, kar se mu dogaja za zaprtimi vrati. Otroci se o izkušnji spolne zlorabe pogostje izpovejo, ko ne živijo več skupaj s storilcem (Šraj in Štirn, 2020), ko se roditelj, ki izvaja nasilje, odseli ali po razvezi oziroma ko se umakne otroka, na primer po namestitvi v rejniško družino ali na varno v primerno institucijo (krizni center za otroke in mladostnike, itd.).

Svojo izkušnjo spolne zlorabe sem začela zares predelovati šele po tem, ko mi je rejenka, ki smo jo sprejeli v našo rejniško družino, sčasoma zaupala, kaj vse je doživela s strani družinskega člana in njegovih prijateljev. Ob tem, ko je ona predelovala svojo psihološko travmo in njene posledice tudi s pomočjo psihološke in psihiatrične obravnave, sem prišla v stik z lastno, misleč, da sem jo že predelala in jo sprejela kot del mojega življenja, a sem jo le spretno »pospravila«. Delo se je začelo tudi zame.

Otrok lahko izkuša raznolike oblike spolne zlorabe, ki nanj vplivajo zelo različno (Biedma in Homo, 2020). Pri zlorabah doživlja otrok podobno kot pri drugih oblikah nasilja posledice na čustvenem, telesnem, socialnem in vedenjskem (glej razpredelnico Znaki spolnih zlorab, CAP program, 1999) ter tudi duhovnem področju. Med drugim strokovnjaki izpostavljajo kot enega od simptomov zmanjšanje intelektualnih prizadevanj, lahko pa si otrok nasprotno prizadeva (p)ostati izjemno uspešen, imeti vrhunske dosežke ter s tem prikriti, da je nekaj narobe. Šolski uspeh je tudi varovalen dejavnik, tako lažje ohrani nekaj pozitivnega samovrednotenja, občutka, da je vreden. Opažamo lahko celo nazadovanje v razvoju ali upočasnjen razvoj, pretirano spolno poudarjeno vedenje, pojavljanje seksualiziranih simbolov v pripovedovanju; besedne namige oziroma risanje in slikanje prizorov, ki otroku vzbujajo strah.

ODZIVANJE IN RAVNANJE

Naj najprej poudarimo, da se od učiteljev in strokovnih delavcev ne pričakuje, da bi morali presoјati in vedeti. Pomembno pa je, da se odzovejo na simptome, ki kažejo na otrokovo stisko. Diagnosticiranje otrok in mladostnikov kot žrtev spolne zlorabe ni naloga pedagoških delavcev. Še posebej ne smemo zaključevati samo na temelju posameznih kazalnikov. Prenagljene in poenostavljene ocene so lahko tudi zmotne in škodljive. Opaženi znaki so lahko podobni drugim oblikam zlorab, nasilja ali posledicam dolgotrajno ponavljajočih se stresnih dogodkov, kriznih okoliščin, ki jim je otrok izpostavljen. Zato je pomembno upoštevati celoten kontekst, iz katerega otrok izhaja, ohranjati meje poklicne odgovornosti in sprejeti, da verodostojno oceno lahko oblikujejo le dodatno usposobljeni strokovnjaki. Slednje, ocena, ali otrok govori resnico in ali je to spolna zloraba, ni niti naloga niti odgovornost tistega, ki se mu otrok zaupa!

Skladno s sprejetimi smernicami in protokoli ravnanja v primerih suma nasilja nad otroki (Biedma in Homo, 2020; Miklič, 2023) vemo, da smo odrasli ob vsakem **utemeljenem sumu** v prvi vrsti odgovorni, da obvestimo pristojne službe, ki bodo ustrezno ukrepale in primer raziskale. Nismo dolžni preverjati, ali je to, kar nam otrok govori, tudi resnično. Manj ko odrasli (npr. učiteljica, učitelj, vzgojiteljica, vzgojitelj, strokovna delavka in delavec) sprašuje o podrobnostih, bolje bo za otroka in za nadaljnje vodenje postopkov tistih služb, ki bodo poskrbele za otrokovo varnost in hkrati zaščitile informacije in dokaze, ki so v nadaljevanju ključni za ugotavljanje, kaj, kdaj, kdo, kje in kako je zlorabil otrokovo zaupanje ter ga izpostavil nasilju in trpljenju.

Pedagoški delavci in drugi odrasli, ki se pri svojem delu srečujejo z otroki in z njimi spoštljivo vzpostavljajo odnos varnosti in zaupanja, bodo z večjo verjetnostjo doživeli, da jih bodo otroci izbrali za zaupno osebo. Takrat je pomembno, da jim resnično prisluhnejo, ko neposredno ali posredno spregovorijo o nasilju in zlorabi. Pri tem so jim lahko v podporo tudi smernice *Kako voditi pogovor z otrokom/mladostnikom ob čustveno zahtevnem dogodku* (Pelc, 2024). Raziskovalna vprašanja, kjer bi dobili potrditev, ali pri otroku gre za zlorabo oziromanasilje ali ne, niso primeren način pogovora. Za nadaljnje odgovorno ravnanje prijave suma zlorabe, vedenje, kaj je resnično, ni potrebno! Odgovornost in dolžnost tistega, ki ima informacijo, je dobesedno zapisati, kar je otrok/učenec povedal, in podati prijavo nasilja nad njim (več v Miklič, 2024).

► PREGLEDNICA 1: Znaki spolnih zlorab (CAP program, 1999)

Kategorije	Znaki
Čustveni znaki	<ul style="list-style-type: none"> Otrok je na splošno bolj boječ in prestrašen, žalost, potrtnost, depresivnost, fobije, strah pred temo, biti sam itd., pretirani občutki strahu in paranoje, izražanje jeze in sovražnosti do ljudi okrog sebe in do samega sebe, občutki krivde, slabo mnenje o sebi, slabo samozaupanje.
Fizični znaki	<ul style="list-style-type: none"> Modrice, opekline, brazgotine, zlomljene kosti, ponavljajoče se poškodbe, sledi dlani, prstov itd. (Ali se poškodba ujema z zgodbo?), otekline v predelu spolnih organov, prsi, zadnjice, na notranji strani stegen, vnetja spolnih organov, vaginalne ali analne bolečine ali krvavitve, srbenje, spolno prenosljive bolezni, nosečnost, kronične bolečine, bolečine v trebuhu, motnje v prehranjevanju, motnje spanja, močenje, blatenje, težave z dihanjem, glavoboli.
Socialnovedenjski znaki	<ul style="list-style-type: none"> Bojijo se medosebnih odnosov, umaknjeni so vase ali hiperaktivni, so stalno razdražljivi ali apatični, odsotni, so destruktivni, agresivni (trpinčenje drugih, učenje/ubijanje živali, kronično, nasilno) ali pasivni, preveč ubogljivi vedno naredijo vse, kar se jim reče), so hladni, »brez čustev« ali pretirano izražajo čustva (to se lahko napačno razlaga kot zapeljevanje), moteni so odnosi z vrstniki, strah iti domov, bežanje od doma, delikventnost, zloraba alkohola ali drugih substanc, poskusi samomora in samomorilne misli, telesno samotrpničenje (kontrola bolečine, o sebi meni, da je slab in si zasluži bolečino), vztrajno in otrokovi starosti neprimerno spolno vedenje, prostitucija, pomanjkanje zaupanja v ljudi, strah biti z določeno osebo, strah pred dotikom drugih ljudi, otrplost – otrok se ne upa ganiti, ne upa se sleči ali pa se sleče ob neprimernih situacijah, ne upa si leči na hrbet, preveč odraslo vedenje, pretirano skrben do drugih, laganje (zato da zaščiti samega sebe ali druge; ker se boji, da mu ne bo nihče verjel, če bo povedal resnico; da bi se izognil težavam).
Otrokovo delo v šoli	<ul style="list-style-type: none"> Nesodelovanje v šolskih aktivnostih, prihajanje v šolo zelo zgodaj, zadrževanje v šoli po pouku in zelo malo ali nič odsotnosti, nenadno poslabšanje učnega uspeha, dosežkov, v nekaterih primerih pa se uspeh bistveno izboljša (zaradi kompenzacije), slaba koncentracija pri pouku ter nepazljivost, zmedenost, pomanjkanje spontanosti in kreativnosti ali obratno, stalna pretirana opreznost (zato, da preživi, mora biti vseskozi previden in mora znati predvideti, kaj se bo zgodilo).

Izkušnje kažejo, da žrtve o spolni zlorabi spregovorijo tudi po več letih oziroma potem ko so z nekom zgradili dovolj trden in varnen odnos. Ko jih v trenutkih zgodnjega razkritja osebe, ki so bile izbrane za zaupno osebo, niso vzele resno, so lahko umolknile za več let. V okolju, kjer se otrok čuti dovolj varnega, pa lažje izrazi tudi tisto, kar pred tem še ni (z)mogel ali za to ni imel niti priložnosti in poguma.

Otrok lahko zlorabo doživi doma in v tem primeru so tisti, ki jo lahko prepoznajo, pedagoški delavci.

Nekoč je majhna deklica pripovedovala učiteljici, kar ni običajno za 4-letne deklice. Uporabljala je pogovorne, seksualizirane izraze. Izkazalo se je, da je deklica spala v istem prostoru kot starša ter slišala in videla njuno intimnost. Je to zloraba?

Otrok lahko zlorabo doživlja tudi v svojem širšem okolju ali celo v šoli in v tem primeru jo lahko prepoznajo tudi domači, svojci. Ne smemo pa zanikati, da se spolna zloraba lahko dogaja tudi s strani zaposlenih, odraslih, ki so jim bili otroci zaupani v varstvo, vzgojo in izobraževanje. Razkriti primeri v slovenskem prostoru kažejo, da se (je) nasilje dogaja(lo) na vseh ravneh od vrtca do fakultete in pri različnih pritožbah dejavnosti s strani trenerja, mentorja. Zlorabi so bili izpostavljeni otroci ne glede na spol in starost, tako fantje kot dekleta. Predvidevamo tudi, da lahko ostajajo nekatere izkušnje zamolčane, ker je strah pred posledicami in morebitnim maščevanjem prevelik (na primer nemoč študentov v odnosu do profesorjev), prepričanje, da se stvari po prijavi itak ne spremenijo, pa je ukoreninjeno. Z večjo ozaveščenostjo in znanjem, razvitimi protokoli in razvojem etične zavesti pedagoških delavcev bosta lahko prepoznavanje in odzivanje učinkovitejša. Z večjo dostopnostjo do psihosocialne podpore v šolah za otroke in tudi študente znotraj študentskih svetovalnic, z vpostavitvijo zaupnikov v primerih nasilja na fakultetah ter osebnim odgovornim odzivanjem zaposlenih in nadrejenih se lahko vzorci zadržanosti pri (ne)ukrepanju spremenijo. Kako? Treba se je izpostaviti in delovati. Se boste tudi vi?

Nikakor naj se odgovornosti za odločitev o ukrepanju ne prestavlja na otroka, temveč jo sprejmite vi oziroma krizni tim skupaj z nadrejenim v instituciji, po potrebi ob posvetovanju s koordinatorjem za preprečevanje nasilja na centrih za socialno delo ali s policijo. Odrasli imamo odgovornost odločiti se etično in otroku ne naložiti dodatnega bremena za prijavo (Horvat in drugi, 2019).

Postaviti se za otroka in ukrepati, ni vselej lahko. Dileme strokovnih delavcev so drugačne od otrokovih. Na eni strani ga spodbujamo, da pove, na drugi mu ne moremo odvzeti bolečine in občutkov, da deluje proti sebi, ki je bila nasilna, in da tvega povračilne ukrepe. Npr. ko hkrati ščiti sebe in morebiti bratca, sestrico, s prijavo izpostavi osebo, ki je bila nasilna, morebiti celo roditelja:

»Jaz sem ta, ki je povedala. Tudi tokrat ne bi, pa me je bilo preveč strah za bratca, postalo je prenevarno. Zame mi je itak vseeno. Še sama ne vem, kako sem javila policiji. A kaj bo, ko se strezni? Takrat bo jeza spet obrnjena vame, jaz bom kriva.«

Razkritje razumemo kot *krik na pomoč* (Frei, 1996). Sporočila sprva niso jasna, otrok je razpet, prestrašen, preplavljen z različnimi zelo neprijetnimi in tudi nasprotujočimi si občutki. Zato bodimo potrpežljivi in odprti za pripoved: pomembno je »poslušati, da bi lahko slišali, ter opazovati,

da bi lahko videli«. Oboje bo možno le, če nas ne preplavijo lastni strahovi in odpori. Če pa nas, je to kazalnik, da potrebujemo nekoga, da se pogovorimo in najdemo način za nadaljnjo podporo tudi samemu sebi. Iskanje najboljšega načina, kako otroka podpreti, se lahko meša s samozaščito pred lastnim stresom, s strahom, negotovostjo, morda celo samospraševanjem oz. dvomi. Še posebej je treba biti pozoren in se ustrezno odzvati na zmotna prepričanja odraslih kolegov in se jim znati zoperstaviti ter mladostnike odločno zaščititi:

»Pa dajte no, naj se obleče primerno, same so krive, da kažejo popek, reče mentor pritožbeni dejavnosti nadrejenemu, ki se mu je pritožilo več deklet. »A zdaj pa se še hecati ne bomo smeli, pa nobene besede reči! Dekleta je treba utrditi.«

»Da, utrditi, a ne na tak način in na račun lastne zabave in zabave drugih. Hec' ni izgovor niti način, da se šališ na račun drugega, da ga potiskaš navzdol. Problem je v tebi in tistih, ki so se pridružili (po)smehu, ne pa v tem, da dekleta kažejo popek'. Ne, ne dovolim takšnega heca! To je prvi in zadnji opomin. Zapomni si: besede imajo pomen in moč, da presrašijo, označujejo, razvrednotijo, odbijejo, razdvajajo, a na drugi strani lahko izbira primernih gradi zaupanje, povezovanje in občutek zaščite. Kako se bodo dekleta prišla pogovoriti k tebi ali kdo drug in ti zaupati morebitno stisko, če si ti prvi med njimi, ki jih zafrkava?« je bil strog, odločen, načelen odziv nadrejenega, ki je zahteval takojšnjo spremembo odnosa, vedenja do članic skupine. *»Otroke učimo z zgledom. To vedenje ni skladno z našimi vrednotami. Kakšen zgled si na ta način ti ali tvoji kolegi, ki so se zraven smejali?«*

Za nekatere samo »nedložno hecanje« je lahko umeščeno tudi v obliko spolnega nasilja in pušča boleče spomine, posledice. Takojšnje odločno odzivanje nadrejenih/odraslih nasilje zaustavlja, ščiti žrtve in tudi tiste, ki so mu izpostavljeni posredno: nevidne žrtve nasilja. Vsak, ki opazi ali izve za neustrezno, nasilno vedenje sodelavca ali druge osebe, ima osebno, moralno, etično in strokovno odgovornost, da svoja opažanja prijavi.

Kaj vse vodi odrasle zaposlene, da se ne odzovejo na ustrezen način? Strah je pričakovani odziv na zahtevno in stresno situacijo in postopki, ki bodo sledili: soočanja, zasliševanja, pričanja in doživljanja potencialnih, lahko tudi realnih groženj staršev, morebitnih storilcev ali izpostavljenost pred njimi, lahko vzbujajo nelagodje in paleto drugih čustev, ki lahko ovirajo dejavni odziv posamznika in odgovornih. Slednje pa ne sme postati izgovor za pasivnost in odmik od pričakovane prakse in postopkov. Nedelovanje podaljšuje agonijo osebe, ki je utrpela nasilje. Poleg omenjenega strahu so ovira skrb za posledičen slabši odnos z otrokom ali povzročiteljem, specifična osebna prepričanja odraslega, streeptipi in minimaliziranje problema.

Za strokovne delavce v vzgoji in izobraževanju, socialnem varstvu in drugje danes torej ni več dileme, kako se odzvati. Ob sumu spolne zlorabe ali drugačnega nasilja nad otrokom ukrepamo, nasilje prijavimo in sodelujemo v strokovnem timu v skladu s svojimi pristojnostmi in znotraj časovnih določil. Zelo pomembno je, da ima vsak pedagoški delavec in drugi, ki delujejo pri vzgoji in vodenju otrok, v primerih, ko je otrok žrtev nasilja/spolne zlorabe, ob sebi dejavno podporo kriznega tima in izjemno pomembno je, da imajo zaposleni tudi neposredno podporo vodstva, odgovornega v instituciji. Med postopkom prijave in po njem

je pomembno zaposlenim sodelujočim zagotoviti možnost posvetovanja, supervizije in strokovno vodene individualnega ali skupinskega razbremenilnega pogovora.

Ne pričakuje se, do bodo pedagoški delavci (niti skrbniki, rejniki) hkrati v vlogi tistega, ki vzgaja, vodi in poučuje ter se ukvarja s predelavo travmatskega doživljanja. Slednje je delo terapevtov, psihiatrov, psihologov. Nasprotno, pomembno je, da ohranjamo svoje vloge razmejene, da bi lahko vsak od nas ponudil otroku največ, kar iz svoje vloge lahko. Zato je ključno otroku z opisanimi izkušnjami omogočiti vključitev v primerne terapevtske, psihosocialne in izkustvene, doživljajske programe, kjer bo lahko (ponovno) občutil potrditev, občutek, da vodi svoje življenje, in doživel različne uspehe, ki predstavljajo enega od pomembnih varovalnih dejavnikov njegove odgovornosti, krepil močna področja ter sčasoma preoblikoval odnos do sebe. Tako z medsebojnim sodelovanjem ustvarjamo pogoje za t. i. ‚potravmatsko rast‘.

Kako se odzivati, ko dobimo informacijo?

Strokovnjaki svetujejo (Fraai, 1996), da naj ustvarjamo zaupno ozračje, poslušamo in verjamemo. Ne obsojamo! Otroku jasno povemo, da je prav, da je povedal, in da ni prav, da se mu je to dogajalo. Povemo mu, da se mora zloraba nehati, če se je na kakršen koli način skozi stike s storilcem nadaljevala ali pojavljala v drugačnih oblikah. Glede na starost otroka mu na primeren način povemo, kaj lahko naredimo in kje lahko dobimo pomoč ter kako mu lahko pri tem pomagamo sami. **Nujno je, da otroku do konca stojimo ob strani.** Pomembno je, da mu ne obljublamo ničesar, česar ne bomo mogli ali smeli izpolniti! Otroku najprej išče od nas soglasje, da ne bi še komu povedali njegove skrivnosti. Starši, rejniki, vzgojitelji, mentorji ... potrebujejo informacijo, naj nikar ne obljublajo, da ne bodo povedali nikomur, ker so o nasilju dolžni seznaniti pristojne organe (policija, center za socialno delo). **Otroku previdno ob pravem trenutku opišemo korake**, ki jih bomo naredili, in ga tako pripravimo na sodelovanje s strokovnimi službami. V pomoč nam je lahko, če imamo **vnaprej pripravljene stavke**, ki so lahko v takih primerih otroku v pomoč: »Verjamem ti.« »Vesel sem, da si prišel k meni.« »Žal mi je, da se ti je to zgodilo.« »To ni tvoja napaka.« »Nekaj bova naredila skupaj, da pridobiva pomoč.« »Stal ti bom ob strani, tu sem zate.« (Wattam, 1986)

Obravnava nasilja zahteva zaščito žrtve. **Izpostavljanje, da se žrtev sama pogovarja s storilcem, je ponovno nasilje s strani tistih, ki bi jo morali zaščititi.** Otroku je že v drugo brez zaščite. Je na delu strah in lastna nemoč? Ni in ne sme biti izgovorov, ki bi lahko odtehtali to, da otroku odvzamemo pravico do zaščite. In v njegovo korist je, da nasilje prijavimo in nadaljnji pogovor prepustimo strokovnjakom, ki so usposobljeni za opravljanje zahtevnega in za nadaljnje postopke ključnega, raziskovanega, kasneje forenzičnega intervjuja. Nestrokovni pristop lahko dodatno travmatizira in vpliva, da se otrok zapre vase in svoje izkušnje kasneje noče več deliti. Zamujeni trenutek je lahko izgubljen za več let.

ZAHTEVNE SITUACIJE V PRIMERIH ZLORAB S STRANI SVOJCEV

V posebno zahtevnem položaju so v primeru sprejema otroka z izkušnjo spolne zlorabe lahko znajdejo tudi rejniki ali roditelj v primeru razveze, še posebej, če je zlorabljal drugi roditelj ali oseba iz bližnjega sorodstva, otrok pa (še ali ponovno) lahko ohranja stike z ožjo in širšo družino. Zato je pomembno, da so strokovnjaki tesno povezani v vseh fazah postopka, od razkritja in po njem, da bi se lahko hitro, učinkovito in strokovno odzivali na otrokove potrebe, trenutne okoliščine in delovali v njegovo korist (npr. prilagajanje količine in načinov stika z družino, posamaznikom).

Izkušnje kažejo, da je lahko otrok ob stikih z roditeljem po razvezi ali s starši po namestitvi v rejniško družino v večji stiski ter v čustveno zahtevnih okoliščinah izpostavljen sekundarni travmatizaciji. Še posebno v času izvajanja preiskovalnih ali dolgotrajnih sodnih postopkov in/ali izpostavljenosti možnim dodatnim pritiskom nad otrokom, kot so očitki, vzbujanje krivde, ustrahovanje, izsiljevanje, pogojevanje itd., otrok svojo izpoved zaradi strahu in pomanjkanja ustrezne podpore lahko kasneje prekliče ali zanika. V stanju visoke ranljivosti otroka sta razumevanje in podpora odraslih, ki skrbijo zanj, in strokovnih delavcev, vpetih v vzgojo in izobraževanje, ključna, da kompleksne situacije, posledice in odnose, s katerimi se sooča, lažje obvladuje.

Tik pred zaslišanjem pred glavno obravnavo, ki je žal potekala šele po več letih od prijave, sta se prvič po zaključku šolanja srečali svetovalna delavka in mladostnica, ki je bila ob prijavi še osnovnošolka. V majhnem prostoru pred sodno dvorano so bile nagnete ‚vse‘ priče: oče, mama, njena prijateljica iz tistih časov, svojci osumljenega, ki so bili hkrati tudi njeni svojci, svetovalna delavka ... Sedeli sta blizu druga ob drugi, vendar priložnosti za pogovor ni bilo. Kar nekaj časa je trajalo, da jo je mladostnica po začetnem pozdravu spet pogledala. Svetovalni delavki je bilo težko za odnos z mladostnico in čutila je tesnobo pred zaslišanjem ter bližino ključnih svojcev. In vendar je vedela, da so ona in šola ter center za socialno delo ob sodelovanju z zdravnico naredili, kar je bilo potrebno. ‚Samo njeno‘ je bilo to, da je dala informacijo naprej. Na neki točki je mladostnica ponovno vzpostavila stik s svetovalno delavko. Svetovalna delavka jo je tiho vprašala: »A si jezna name?« Mladostnica ji je zašepetala: »Ne. Ampak, če bi vedela, kaj vse sledi, ne bi povedala.« V dolgotrajnem postopku in pod vplivom pritiskov družine se je odločila, da ne bo pričala proti sorodniku. Takrat je dobila tudi prvi objem očeta po res dolgem času.

Ali je bil namen dosežen? Je, prijava suma nasilja nad otrokom je dolžnost zaposlenih v vseh institucijah. Postopki, ki sledijo, neprijetna čustva, ki jih doživljamo, in izrečene sodbe na sodišču ne smejo vplivati, da se v danem trenutku ne odzovemo, kot je prav. Kljub spremembi odločitve mladostnice glede pričanja v opisanem primeru je dobila sporočilo: »Kar se ti je dogajalo, ni OK in za to nisi odgovorna ti.« Ob njej so bili odrasli zunaj družine, ki so jo v danem trenutku podprli in ji dali priznanje, kar pomeni, da so prepoznali, da je to, kar čuti in doživlja kot posledico nasilja nad seboj, skladno z neprimernimi okoliščinami in odnosi, katerih del je bila in jih sama ni mogla spremeniti.

Odrasli ob tovrstnih izkušnjah otrok lahko tudi sami doživljajo stiske. Zaradi morebiti lastnih nerazrešenih

stališč v zvezi s spolnostjo, prizadetostjo ob otrokovi travmatski izkušnji in posledično zlivanjem z otrokovo stisko, zaradi strahu v zvezi z nadaljnjimi postopki dokazovanja suma zlorabe, morebitnih groženj svojcev, predvidenega pričanja na sodišču lahko odrasli ob otroku, ki je doživel zlorabo, reagirajo na način, ki otroka dodatno čustveno ogroža. Tako v nekem primeru prepoznane spolne zlorabe učiteljica zaradi lastnih travm ni zmogla več poučevati žrtve. V drugem primeru pa je po razkritju spolne zlorabe rejenke v matični družini postala spolnost v rejniški družini tabu tema: rejnik se je oddaljil od deklice, da še njega ne bi česa obsodili, deklice ni več objel, tudi ko se je ta stisnila k njemu, jo je iz skrbi odmaknil stran, ni mu več smela sestiti v naročje, manj je bilo neposrednega izražanja partnerske naklonjenosti, ljubezni med rejnikoma pred otroki, vsega tistega, kar je v neobremenjeni družini tako zaželeno in potrebno za zdrav psihološki razvoj otroka.

ČEMU SE MORAMO V POGOVORIH IZOGIBATI?

V pogovoru z otrokom je pomembno, da se odrasli, ki jih je otrok izbral za zaupno osebo, povsem izogibajo vprašanjem ali odzivom, ki jih dodatno obremenijo in vnašajo v odnos z otrokom nepotrebno razdaljo, občutek nesprejetosti in nerazumevanja (prirejeno po Frai, 1996). Nanje praviloma tudi nima odgovorov. Takšni odzivi so:

- »Zakaj?« (zasliševanje)
- »A si prepričan/-a?« (nezaupanje)
- »Zakaj nisi tega že prej povedal/-a, saj veš, da mi lahko zaupaš!« (obsojanje)
- »Ne morem verjeti!« (nejevernost)
- »To je grozno!« (dodatno čustveno obremenjevanje, zgražanje, vnašanje predsodkov in distance)
- »A se ti je mogoče to ponoči sanjalo?« (nezaupanje v realnost)
- »Kdor ti to dela, je slab!« (Vrednotenje osebnosti in ne dejanja, kar je posebno težavno, kadar je storilec lahko otroku najbližja oseba, starši, sorodnik, rejnik, ki ga ima otrok rad.)

Z roditeljem otroka, četudi je bilo njegovo vedenje neprijetno, pred otrokom ne smemo komunicirati slabšalno, zaničevalno in ga črniti, kar se pogosto dogaja, ko sta zakonca, partnerja v sporu, jezna in razočarana drug nad drugim. Enako previdni morajo biti rejniki in strokovni delavci, ki bi sicer z neprimerno komunikacijo, z izjavami o roditelju v otroku spodbudili potrebo, da mu stopi v bran, kar bi lahko poglobljalo razdaljo do rejnikov: »Če bi bilo mami kaj do tebe, bi že zdavnaj lahko prišla na obisk!«

Opisani odzivi lahko namreč v otroku krepijo občutke krivde, sramu in namero, da molči. Ob odraslih se bo otrok sprostil in zaupal le v čustveno spodbudnem, zaupljivem in varnem ozračju/odnosu. Če čutimo, da situaciji v svoji vlogi nismo kos, je pomembno, da poskrbimo tako za otroka kot za sebe: poiščemo strokovno pomoč zanj, zase pa primerno čustveno razbremenitev, podporo in sveženj potrebnega znanja in veščin. Kakovostno in hitro vas lahko podpre vključitev v supervizijski proces.

Otroci lahko zaradi vsega opisanega razvijejo odklonsko vedenje, so težje vodljivi in nezaupljivi. Zelo pomembno je, da odrasli otoka vodimo, varujemo in smo do njega primerno razumevajoči in potrpežljivi, ne pa kaznovalni in čezmerno kritični (kritizerski). Za odnos z otrokom smo v prvi vrsti odgovorni odrasli. Odrasli moramo pomisliti, kako lahko travmatske izkušnje in številne opisane posledice vplivajo na kakovost nadaljnjih odnosov do vrstnikov in odraslih. Posledice travmatske izkušnje kot tudi dodatnih – ‚nacepljenih‘ vedenj so za odraščajočega lahko (pre)velike, močno neprijetne ter za ustvarjanje izpolnjujočih odnosov v sedanjosti in v prihodnje obremenjujoče, zato so izjemno pomembni zgodnja prepoznavna ter ustrezno odzivanje in podpora tako pedagoškega osebja kot zunanjih strokovnjakov.

KAJ PA JE ZAŽELENO OZ. CELO NUJNO?

Z enim stavkom: Biti viden, slišan in zaščiten!

Za vsakega otroka je izkušnja biti viden, slišan, prepoznani in zaščiten pomembna. Otroku – žrtvi (spolnega) nasilja pomaga živeti in preživeti.

Odrasli s svojimi odzivi sooblikujemo pomene, ki jih otrok vgradi v lestvico svojih prepričanj in vrednot. Za uspešno krmiljenje svojega življenja potrebuje izkušnje, da se je

Smem biti to, kar sem

Smem povedati, kaj si želim, čeprav tega včasih tudi ne dobim.

Smem iskati pomoč tudi takrat, ko so ljudje okoli mene prezaposleni ali mi ne želijo pomagati.

Smem povedati, kaj mislim celo takrat, ko drugi mislijo, da je to neumno.

Smem čustvovati, čeprav drugi mislijo, da ni razlogov za takšno čustvovanje.

Smem delati napake, še posebej če sem storil vse, kar sem lahko.

Smem vedno znova poskušati, čeprav drugi mislijo, da ne bom uspel.

Smem si premisliti, čeprav drugi mislijo, da si ne bi smel.

Smem imeti svoje skrivnosti, čeprav nekateri mislijo, da bi jim moral/-a vse povedati in pokazati.

Smem včasih biti sam/-a, čeprav so ljudje okoli mene.

Smem reči »ne«, še posebej neznanecem in vsiljivcem.

Smem se pritožiti, če kaj ni pošteno, čeprav bom potem moral kaj poslušati.

Smem biti ponosen/-na svoje uspehe, čeprav to vznemirja ljudi okoli mene, od katerih sem boljši/-a.

Tatjana V. Dobnikar, 2000

s težavami možno soočiti in jih razreševati. Bodimo vzgled. Z nami lahko dobi izkušnjo, da ni treba, da je pri tem sam in osamljen. S tem dograjuje svojo notranjo moč. Na temeljih zaupanja, spoštovanja, vere odraslega v otroka in resnične, ljubeče naklonjenosti mu lahko pomembno pomagamo pri razvijanju pozitivnega samospoštovanja, večjega zaupanja vase in v svoje zmožnosti. Tako podpiramo njegovo pespektivo moči. Tako lahko skozi ustrezne odnose počasi celi razbito podobo o sebi.

Z drugimi besedami: omogočiti pogoje za »biti to, kar sem«, in se znati zavzeti zase!

Strokovnjaki, ki delujejo na področju preventive in odpravljanja posledic spolne zlorabe otrok, menijo, da jih moramo naučiti, da bi se znali *samoinstinktivno braniti in reči ‚ne‘, ko jim nekaj ne ugaja* (Fraï, 1999). Spodbujati in dovoliti jim moramo zaupati vsaj eni odrasli osebi in jih opozoriti ter naučiti, da je stavek *‚To bo najina skrivnost‘* rdeča luč, da nekemu pove, kaj se je zgodilo. Večja verjetnost, da bo otrok to storil, bo, če ima v družini in šolskem okolju poporo in dovoljenje, da sme misliti s svojo glavo in kdaj izreči svoj »Ne« staršem, rejnikom, skrbnikom! Kaj pa učitelju? Zdravo uporništvu je treba dovoljevati, da bi otrok zmožel reči Ne tudi takrat, ko drugi posegajo v njegov prostor ali telo. Ob kakovostnem stiku s seboj in podpori, poznavanju in prepoznavanju prekoračitve njegovih meja bo svojo mejo lažje prepoznal in deloval tudi v taki situaciji.

Otrokom je treba dopustiti, da smejo biti to, kar so, jim dati dovoljenje za dejanja in odzive, za katere se je skozi preteklo vzgojo uveljavilo napačno prepričanje, da jih ne smejo izražati ali jih čutiti. Kakšen je »lepo vzgojen« otrok? Bodimo pozorni na to, kaj odrasli s svojimi napačnimi prepričanji, zahtevami in prepovedmi krepimo v otroku.

KAJ KONKRETNO NAREDITI IN KAJ IZREČI, KO OTROK Z NAMI PODELI STISKO

O stiskah otrok lahko izvemo prek njihovih posrednikov, prijateljev.

Otrok v šoli potoži o prijateljski situaciji, kako se brat vede do nje (otipavanje). Psihiatrinja v neki priložnosti razširi pogled z vprašanjem: »Kaj če je ‚prijateljica‘ ona sama?«

Včasih se pedagoški delavci lahko najdemo v situaciji, ko nam otrok zlorabo razkrije sam. Do razkritja lahko pride tudi povsem po naključju, v za odraslega povsem nepričakovani in nepredvidljivi situaciji (po kulturnem dnevu, na šortnem dnevu, na taboru, ko je več neformalnega druženja in več drugačne bližine s pedagoškimi delavci).

Avtorji navajajo, da moramo, ko nam otrok pove, da je bil zlorabljen, narediti naslednjih pet stvari (Wattam, Blag, Hughe, 1989):

1. **poslušati**,
2. **verjeti** – dati jim vedeti, da jim verjameš,
3. **potrditi** – kakršne koli občutke otrok ima, ne jih načrtno spreminjati,
4. **prijaviti zlorabo** – slediti nadaljnjemu postopku,
5. **do kraja pomagati in podpirati** otroka.

Avtorji navajajo pet stvari, ki jih je treba izreči otroku, ki se nam zaupa:

1. **Verjame ti.**
2. **Vesel sem, da si prišel/-a k meni (mi zaupal/-a in povedal/-a).**
3. **Žal mi je, da se ti je to zgodilo.**
4. **To ni tvoja napaka.**
5. **Nekaj bova naredila skupaj, da pridobiva pomoč.**

Našteto so priporočila ob neposredni izpovedi otroka. Pomembno je, da ne delujemo kot robot, temveč povedi smiselno, v kontekstu pogovora z otrokom vključimo na primeren način. Ob tem poskrbimo, da čustveno ne stopnjujemo situacije z izjavami, kot je na primer, da je nekaj grozno, da je treba človeka zapreti ipd. Pomembno je, da smo v pogovoru uglašeni z otrokovimi potrebami in skladni s svojim načinom izražanja. Lahko pa so omenjene misli, prepričanja, povedi, ki jih nosimo v sebi, uporabni kot izraz sočutnega razumevanja in naravnosti do katerega koli otroka, ki je v stiski, doživlja neke oblike nasilja, ko v nas išče oporo.

Včasih se otrok na odraslega lahko odziva na nam nerazumljiv način: se jezi, napada, obtožuje, doživlja, da se mu dogaja krivica, je konflikten, ima nizek prag tolerance itd. Pozunanjanje težav je lahko oblika otrokove prilagoditve na stisko. Ko vedenje pogledamo s širše perspektive, se odmaknemo od potreb discipliniranja in poskušamo raziskati, čemu je to vedenje namenjeno in kaj ga napaja. Otroku prisluhnemo in mu pokažemo, da smo ga pripravljene razumeti in skupaj z njim iskati rešitve.

Smernice za podporo otroku ob sumu spolne zlorabe (Frei, Spolna zloraba, Kres, 1996, str. 124–130):

- Vzemite si čas.
- Otroku morate verjeti.
- Ostanite kolikor mogoče mirni.
- Zagotovite otroku, da je prav, da govori o tem.
- Dovolite, da otrok pokaže svoja čustva.
- Pustite otroku njegova čustva brez sodbe.
- Zagotovite otroku, da veste, da ni kriv in da je njegova vloga pasivna.
- Ne silite v otroka z vprašanji.
- Ne mislite, da morate takoj, v tem trenutku, spremeniti otrokov položaj.
- Ne obljublajte otroku ničesar, česar kasneje ne morete izpolniti.
- Če je otrok to sposoben, mu lahko postavite nekaj vprašanj, a ne ga zasliševati.
- Raziščite in pripravite teren, da bo otrok pripravljen sprejeti še koga.

Za opisano podporno odzivanje ni potreben le pogum pedagoškega delavca ... Dotikamo se področja osebne zrelosti in osebne čvrstine, psihične odpornosti odraslega, pedagoškega delavca, kar dosežemo ne le s strokovno rastjo, temveč tudi z osebno, ki vključuje večino (samo)zavedanja in (samo)reflektiranja.

Otrok potrebuje ob sebi zaupno osebo, ki je v sebi dovolj trdna, ima notranjo moč, in ki daje otroku temeljni občutek varnosti. Večjo trdnost zase pridobimo tudi, ko poskrbimo za kakovostno zunanjo podporo. Drugi strokovnjaki, odgovorni za izvajanje ukrepov zaščite otroka v primeru (spolnega) nasilja, bodo pomagali poskrbeli, da otrok ne bo več skupaj s storilcem, če se bo to pokazalo še za potrebno.

Učenka je po kulturnem dnevu, kjer so skozi dramatizacijo gostje odigrali prikaz različnih oblik nasilja, razredničarki v solzah povedala, da ima tudi ona izkušnjo spolne zlorabe. Preden se je zaupala, jo je prosila za molčečnost, da ji bi rada povedala nekaj, a naj ji obljubi, da res ne bo povedala nikomur. Razredničarka še ni imela niti informacije, da mora biti ob taki izjavi otoka previdna, kaj naj ne obljublja, niti znanja, kako naj se ustrezno odzove. Zato je učenki pordila, da ji lahko vse pove, ker da bo molčala. Ko je kasneje v pogovoru slišala, kaj ji je bilo zaupano, je seveda morala povedati naprej. Izbrala je, da je svojo stisko in informacijo najprej delila svetovalni delavki, šola pa je podala prijavo suma spolnega nasilja, skladno s protokolom ukrepanja v primeru zaščite otroka pred zunajšolskim nasiljem.

Je bila to ponovna zloraba, zloraba otrokovega zaupanja s strani učiteljice? Da, vendar je v tem primeru odgovornost in dožnost ukrepanja pred upoštevanjem objube, ki jo je dala učiteljica učenki. Kasneje je bilo treba v pomoč obema posebej načrtovati pogovor razredničarke z deklico in razredničarko podpreti za njegovo izvedbo, da so bili ustvarjeni optimalni pogoji za poravnavo odnosa in vzpostavljane ponovnega zaupanja. Strah pred izgubo zaupanja ne sme postati izgovor za neukrepanje. Svetovalna delavka je razredničarko podpirala tudi v nadaljnjem procesu pomoči deklici, dokler ni bil ustvarjen most za vključitev svetovalne delavke in prenos obravnave v okviru ciljev svetovalne službe. Ni pomembno, kdo je izbran za zaupno osebo, slednje ne sme postati predmet učiteljevega tekmovanja za priljubljenost pri učencih. Pomembno je, da ko si izbran, vztrajaš z otrokom, mu nudiš podporo in jo po potrebi poiščeš tudi zase. V tem procesu je najšibkejši člen otrok. On je žrtev, ne zna in ne ve, kako delovati v takšnih okoliščinah, tudi ne more zaščititi sam sebe.

Pedagoški delavci, mentorji smo lahko v podobnem položaju, da še ne vemo, kako delovati, a je vsak zase odgovoren za stalno in takojšnje lastno učenje, napredek in razvoj. Pelc in drugi (2024) podajo dodatne smernice za pogovor z otrokom, ki je v stiski, in poudarjajo, da učitelji in strokovni delavci za učence, otroke in mladostnike predstavljajo pomemben vir moči in varnosti. V vsakodnevem srečevanju z njimi imajo priložnosti in možnosti, da postanejo njihov glas, nekdo, na katerega se otroci lahko oprejo, in se ob zelo zahtevnih preizkušnjah, kot je tudi doživljanje spolnega nasilja, sčasoma z zaupanjem ozrejo v prihodnost.

POMEN DOLGOTRAJNE PODPORE TUDI PO PRIJAVI

»Stati mu ob strani« na primeren način, pomaga, da tudi odrasli zunaj šole podprejo strokovno, psihološko, psihiatrično obravnavo otroka, ki lahko včasih traja tudi več let. Naloga staršev, rejnikov, skrbnikov je, da z otrokom vztrajajo v terapevtskem procesu tudi takrat, ko je otroku (ponovno) težko. Prepogosto se strokovna pomoč, ki ima lahko učinek le na dolgi rok, jemlje premalo odgovorno

oziroma kot nekaj, kar jemlje čas, in jo ob morebitnem poslabšanju prekinemo, pogosto tudi brez vnaprejšnjega dogovora, kar za otrokovo čustveno razbremenitev in predelavo izkušnje niti za soočanje z dnevnimi izzivi ni dobro. Po navadi postopki obravnave na sodišču trajajo dalj časa, zato strokovnjak terapevt zunaj družine lahko predstavlja dobro kontinuiteto, kjer lahko v pogovoru z njim sproti razbremenjuje stiske, s katerimi se srečuje na tej poti.

»Ravno se je končno malo navadil biti pri nas, bolje spi, je bolj umirjen, sedaj ko je začel hoditi na pogovore, pa mu je težko. Mar bi ga pustili pri miru, ga nehali vznemirjati, pa ga psihologinja nekaj sprašuje, potem imamo pa doma težave,« so besede, s katerimi pojasnijo prekinitev obravnave.

V očeh nekaterih obravnava nima učinkov, ker jih ne vidimo na kratek rok. Ali je to res? Kdo lahko presoja o tem? Potreben je čas, zaupljiv odnos, varnost, kjer se bo otrok na njemu prilagojeni način soočil s posledicami svojih preteklih izkušenj in sedanjih sprememb. Včasih se obravnava upirajo tudi žrtve: »Kaj sem jaz naredila? Nič! Zakaj bi jaz morala hoditi psihologinji? On naj hodi!« se je jezila učenka. Obravnava ne predstavlja le predelave travmatske izkušnje, predvsem predstavlja zaupni prostor za mnogotere obraze nezaupljivosti in izzivov, s katerimi se otrok sooča v vsakodnevni odnosih v sebi, doma in v šoli.

Se tudi sami soočamo s predsodki ali premajhno mero zaupanja in zavezanosti, da bi z otrokom vztrajali v obravnavi na dovolj podporen način? **Strokovnjak ne more popraviti in urediti otroka, kot to naredi mehanik, temveč je sopotnik na poti raziskovanja in razbremenjevanja bolečin in usedlin.** Horvat in drugi (2019) navajajo, da spolna zloraba ali druge oblike nasilja vplivajo na kakovost medosebnih odnosov, občutek varnosti, odnos do svojega telesa, doživljanje spolnosti in na duševno zdravje. Na vseh teh ravneh teče obravnava žrtve zlorabe. Spodbudno je, da kljub njenim daljnosežnim posledicam (praviloma) vsaka žrtev lahko razreši težave in živi polno življenje, pri čemer je pomoč strokovnjakov zelo dobrodošla. Poleg znanja lahko ponudijo neobremenjen odnos, ki lahko za otroka deluje kot korektivna izkušnja. Pomembno se je zavedati, da je vsaka izkušnja spolne zlorabe individualna in takšne so tudi posledice (Horvat in drugi, 2019). Zato je pomembno medsebojno sodelovanje vseh, ki sooblikujemo otrokovo življenjsko pot. Le s skupnim dialogom, zaupanjem in konkretnimi dejanji bomo lahko prispevali k dobrobiti otroka.

ZA POPOTNICO

Otrok, ki je doživel spolno zlorabo ali druge oblike nasilja, je v stiski in ima pogosto naporno, manj sprejemljivo in za odrasle moteče vedenje. Lahko pa kaže tudi drugačne oblike: je učno uspešen, perfekcionističen, tih, čezmerno odgovoren ... To razumemo kot 'kreativno prilagoditev' na njegovo stisko, kar pomeni, da otroka ne obsojamo, ga sprejemamo in mu pomagamo, da se nauči bolj pozitivnih načinov samopomiritve in izražanja lastnih potreb.

Ključnega pomena je **vzpostavitev odnosa zaupanja**, čustveno toplega **odnosa sprejemanja**. Otrok se ne rodi težaven, takšen je postal zaradi neustreznega vedenja in odnosa do njega.

Ovire pri vzpostavljanju sprejemajočega odnosa lahko predstavlja nezmožnost čustvenega samouravnavanja

Kaj lahko naredi družina (roditelj, skrbnik, rejnik)?

(Prilagojeno po Frei, 1996)

1. Povečajo pozornost, usmerjeno na otroka in njegove spremembe vedenja, druge posebnosti.
2. Se izogibajo dodatnemu travmatiziranju otroka po razkriti zlorabi, ki ga lahko sprožimo z neprimernimi vprašanji, raziskovanji, dvomi in komentarji.
3. V sodelovanju s šolo skrbijo za ohranjanje otrokove učne uspešnosti oziroma poskrbijo za pomoč in podporo pri odpravljanju neuspeha, če je do njega že prišlo. Pri tem je pomembno upoštevati otrokovo trenutno zmožnost in omogočiti prilagoditve. Šolski uspeh lahko deluje kot varovalni dejavnik, morebiti pa je pomembno, da stopi v ozadje, da se naredi prostor za celjenje na čustveni ravni.
4. Podpirajo otrokova močna področja in nudijo možnosti za osebno potrditev (dvig samospoštovanja, krepitev občutka moči).
5. Nudijo občutek varnosti in sprejetosti. (To ne pomeni, da je otroku vse dopuščeno, tudi meje in njihovo ohranjanje imajo za otroka varovalni učinek.)
6. Razumejo čustvene spremembe in težavno vedenje kot posledico stisk otroka in ne kot osebni napad nase ali na drugo osebo. Slednje ne pomeni, da takšno vedenje tudi dopuščamo.
7. Sodelujejo s posamezniki in v timu z učitelji, s svetovalno službo v šoli ali zunaj nje, s socialno delavko, terapevti.
8. Iščejo in sprejemajo podporo in smernice zase, da bi prepoznali, kaj je dovolj dobro odzivanje na otrokove posebnosti. (Brez povezanosti ne bo kakovostnega odnosa. Podporo zase potrebujejo tudi odrasli, zato je vključitev v podporne skupine, kot so na primer skupine za rejnike, individualni pogovori, vključevanje v preventivne programe (Neverjetna leta, COOL kids ipd.), lahko zelo dobrodošla.
9. Skrbijo za »resničen, pristen stik«, otroka imajo preprosto radi, ga sprejemajo, kar je včasih zaradi kompleksnosti izzivov, konfliktov in lastnih prepričanj in doživljanj ob vsem opisanem težko.
10. Ozavestijo lasten odnos do spolnosti, premagujejo odpor, ovire v odnosu in se soočajo z lastnimi čustvi.
11. Podprejo otroka pri razvijanju kakovostnih stikov v okolju, kjer prebiva (okolje doma, vključevanje otroka v priložne dejavnosti). Širijo podporno mrežo.
12. Vključujejo otroka v dejavno reševanje problemov, v skladu z njegovim psihičnim stanjem in zmožnostmi, starostjo in maksimalno podprejo terapevtsko obravnavo, verjamejo, da je smiselna, prepoznajo lastne predsodke (*»Kaj bi govorili, pustimo otroka pri miru, ne drezajmo zdaj, je že tako dovolj trpel.«*).
13. Se zavedajo tudi lastnih potreb in zanje skrbijo na dnevni ravni.
14. Otroku omogočijo vključitev v preventivne programe (v šoli, na taborih), ki mu dajejo informacije, ki naj bi bile tudi del rednih vsebin v šoli, da:
 - je njegovo telo nedotakljivo,
 - se lahko zanese na svoje občutke,
 - obstajajo dobri, slabi in nenavadni dotiki,
 - sme reči NE,
 - obstajajo dobre in slabe skrivnosti,
 - sme prositi za pomoč in sme govoriti o tem, četudi mu je kdo izrecno prepovedal.
15. Razvijajo ustrezen odnos do spolnosti in se na primeren način pogovorijo o njej in tudi o odraščanju v (rejniški) družini in med prijatelji, vrstniki.

in pomanjkanje zavedanja in volje po samospreminjanju pri odraslem. **Odgovornost za odnos je vselej na strani odraslega.** Otrok se te odgovornosti šele uči. Od odraslih. Zavedajmo se tudi, da otrok v stiski težave rešuje na različne načine. Če zna poiskati pomoč, bomo lahko izvedeli, kakšno stisko ima, in mu pomagali, da jo obvlada. Pogosto si ob težavah ne more pomagati sam, ker nima dovolj izkušenj za rešitev problemov, ker so ti za njegove zmožnosti preveliki, prezapleteni, nima veščin, kako jih rešiti, rešitev je zunaj njegovih zmožnosti in probleme doživlja, občuti kot hudo eksistenčno ogroženost, rešitev pa je pomaknjena predaleč v prihodnost, včasih se zdi tudi nerešljiva. Sporna zloraba ali nekatere druge oblike nasilja so v očeh otrok lahko prav takšne – nerešljive. Neizkušenega je strah, v stiski pa se odzove z vrsto manj primernih odzivov, ki od odraslega zahtevajo več kot le »biti« ob otroku. Četudi se odzove na način, da prikriva stiske s pridnostjo, vključevanjem, zelo dobrim uspehom ali umaknjenostjo v tišino in molk, smo odrasli tisti, ki lahko opazujemo in pomislimo, da se za otrokovim vedenjem skriva še kakšna skrivnost. Nekatere med njimi ne smejo ostati skrite. V veliki meri je

to odvisno od nas, pedagoških, strokovnih delavcev, naše namere, odločitve, odgovornosti, pridobivanja znanj in veščin, ne za terapevtsko delo, to poteka zunaj vzgojno-izobraževalnih okvirov, temveč da naredimo vse, da postanemo glas otroka in opora, da se zbere, ob nas opogumi in stopi na pot zanj pomembnih sprememb in ne nazadnje vračanja vere v življenje.

Gradivo je bilo pripravljeno za potrebe usposabljanja strokovnih delavcev in sodelavcev v socialnem varstvu in strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju z namenom večje občutljivosti za prepoznavanje znakov in posledic spolne zlorabe pri otroku in mladostniku in/ali drugih travmatskih okoliščinah ter podpore v procesih ukrepanja in zaščite žrtev nasilja, soočanja in odpravljanja nezaželenih posledic. Ob tem je ključno okrepiti tudi zavedanje o sebi in lastnih stališčih do omenjene problematike z namenom krepitev strokovne odgovornosti, odločnosti in etične zavesti.

PRILOGA 1

► Faze spolnega razvoja in značilno vedenje otrok (Karp in Butler, 1996, v Pelc, 2003)

Starost	Vedenje
Predšolski otrok (0–4 leta)	<p>Otroci te starosti so zelo radovedni, zanima jih svet okoli njih in lastno telo. Igranje s spolnimi organi se začne že v prvem letu življenja in se nadaljuje skozi vse predšolsko obdobje kot samospodbujajoče in samopomirjevalno vedenje, ki je naključno in občasno. Otroci na ta način odkrivajo, da dotikanje določenih delov telesa povzroči občutek ugodja, zato vedenje ponavljajo. Mlajši otroci niso diskretni in se samozadovoljujejo tudi pred drugimi. Starši ali skrbniki s svojim odzivom na otrokovo samoraziskovanje, le-to pozitivno ali negativno ojačujejo. Če ga udarijo, medtem ko se otrok samozadovoljuje, se vedenje morebiti ne bo več ponovilo, otrok pa si bo ustvaril negativno povezavo med samodotikanjem in bolečino. Če pa samoraziskovanje dovolijo, se razvije pozitivna ali nevtralna povezava. Od rojstva naprej so pri dečkih običajne občasne erekcije, nožnični izcedek pri deklicah, dojenje nudi ugodje, večji otroci pa se drgnejo ob materine prsi, jih stiskajo, ob tem se smeji in pogosto zadovoljno pobegnejo. Med drugim in tretjim letom radi opazujejo dejavnost drugih v kopalnici in so dovezetni za besede iz slenga za dele telesa in druge (ka-ka, lu-lu), ki jih brez sramu uporabljajo, da bi osupnili starše. Mlajši otroci izkoriščajo priložnost, da se dotikajo drugih, tudi njihovih spolovil, če jim je to dovoljeno. Pozornosti hitro preusmerijo in se pozitivno odzovejo na postavljene meje glede dotikanja teles drugih. To dotikanje je še vedno raziskovalne narave. Tri- in štiriletniki se pogosto igrajo očete in mame, se poljubljajo, ležijo v postelji, se pripravajo. To je predvsem posnemovalno vedenje, saj posnemajo vse, kar opazijo. Majhni otroci se radi igrajo tudi zdravnike, manj verjetno pa je, da bodo v pregled vključili tudi pregled medenice, merijo temperaturo v ustih, pod pazduho, lahko pa termometer vtikajo v zadnjično odprtino, če so to kje videli. Spolna igra je del predšolskih radovednosti. Schultz-Hencke (po Praper, 1996) navaja, da v četrtem in petem letu postanejo dominantne erotično seksualne težnje (potreba po ljubezenskem in seksualnem doživljanju), pri čemer otrok avtoerotično preverja, koliko je vreden ljubezni in koliko je zmožen zapeljivati.</p> <p><i>O nenormalnem spolnem vedenju otroka govorimo takrat, kadar postane obseden z zgoraj opisanim načinom vedenja.</i></p>
Starejši predšolski otrok (5–7 let)	<p>Otroci se še vedno radi dotikajo in ljubkujejo svoja spolovila, kar se razvija v samozadovoljevanje. Vsak petleten otrok je sposoben samoerotičnih izkušenj, ki jih ponavlja bolj intimno kot mlajši otroci. Občutke ugodja ob kopanju, plezanju ipd. izmenjujejo z vrstniki. Zanimanje za gledanje drugih teles se nadaljuje, iz radovednosti se spremeni v igranje iger, razkazovanje spolovil med spoloma, zanimajo pa se tudi za besede in šale, ki govorijo o spolnosti, ukvarjajo se z vprašanji, od kje so prišli na svet, se v zadregi smeji, ko opazujejo ljudi, ki se poljubljajo. V tej starosti se pojavi tudi potreba po zasebnosti. Nekateri otroci se že začnejo dobivati na zmenke, čeprav je to po navadi skupinsko, nekateri se držijo za roke, nekateri se poljubljajo.</p> <p><i>Nenormalno spolno vedenje na tej stopnji je: penetracija, poljubljanje spolovil in nakazovanje posnemanja spolnega odnosa ali oralni odnos.</i></p>
Obdobje latence (7–12 let)	<p>Tudi v tem obdobju imajo otroci niz spolnih interesov. V šoli se stiki z vrstniki še intenzivirajo. Vanje se zagledajo in začnejo celo eksperimentirati s spolnim vedenjem z izmeničnimi disinhibicijami in inhibicijami. Veliko otrok konec tega obdobja že stopa tudi v puberteto. Hormonskim spremembam sledijo fizične in psihične spremembe. Zaradi tega so večkrat skrajno naporni za odrasle. Fantje lahko več časa posvečajo masturbaciji, zmorejo priti do ejakulacije, svojo energijo pa usmerjajo tudi v druženje z vrstniki. Devet- in desetletni otroci zbirajo informacije o spolnosti (knjige, ilustracije spolnih organov in njihovih funkcij), preklinjajo, dotikanje spolovil drugih pa poteka v vzdušju igranja z zaletavanjem, drgnjenjem, otipavanjem ipd. Dečki si radi pripovedujejo »mastne« vice, se tepejo po zadnjici, lahko pa se pojavijo ejakulacijska tekmovanja in tekmovanja, kdo ima daljši spolni ud. Na drugi strani imajo dekleta podoben način, primerjajo velikost prsi in eksperimentirajo z različnimi stopnjami golote.</p>
Predadolescenti 10–12 let)	<p>Mladostniki okrepijo svoja druženja z vrstniki nasprotnega spola in se tudi že zaljubljujejo. Nekateri se vključijo v spolne dejavnosti z vrstniki s spolnim ljubkovanjem, z oponašanjem spolnega odnosa, pa tudi že s penetracijo, redkeje s spolnim odnosom.</p> <p>Čeprav je večina izkušenj heteroseksualnih, je pri predadolescentih možno, da imajo tudi istospolne izkušnje. Še vedno imajo močan interes opazovati druge, predvsem vrstnike drugega spola, fotografije in pornografijo.</p> <p><i>Nenormalno obnašanje v predadolescentnem in adolescentnem obdobju je spolno igranje z mlajšimi in vrstniki, ki je prisilno, agresivno in izkoriščevalsko.</i></p>

UPORABLJENI IN PRIPOROČENI VIRI

Biedma, J. F. R., in Homo, P. (2020). *Kiko in roka. Priročnik za strokovne delavce in delavke*. <https://rm.coe.int/kiko-and-the-hand-tot-manual-slovenian/1680a3f71f>

Cvetek, R. (2009). *Bolečina preteklosti*. Celjska Mohorjeva družba.

CAP program (1999). Open Society Institute Slovenia.

Društvo za nenasilno komunikacijo. (2024). Miti in stereotipi o spolnem nasilju. V J. L. Herman, C. Hooper, L. Kelly, B. Rommelspacher, V. Sinason in M. Walker, *Spolno nasilje: feministične raziskave za socialno delo : [zbornik]*. Visoka šola za socialno delo. <https://www.drustvo-dnk.si/en/nekategorizirane-vsebine/34-miti-in-stereotipi-o-spolnem-nasilju.html>

Filipčič, K., in Rutar Leban, T. (2008). *Detekcija in reakcija na pojave slabega ravnanja z otrokom – novo obdobje?* Pedagoški inštitut.

Frei, K. (1996). *Spolna zloraba*. Z odkrito besedo do varnosti. Kres.

Hrovat, T., Čobec, S., in Strle, K. (2019). *Preprečevanje in prepoznavanje spolnih zlorab otrok: najpogostejša vprašanja in odgovori*. Društvo za nenasilno komunikacijo.

Herman, J. L., Hooper, C., Kelly, L., Rommelspacher, B., Sinason, V., in Walker, M. (1996). *Spolno nasilje: feministične raziskave za socialno delo*. Visoka šola za socialno delo.

Kalsched, D. (2019). *Notranji svet travme*. Hermes IPAL.

Logar, T., Zabukovec, K., in Svete, M. (2023). *Protokol za ravnanje ob zaznavi in obravnavi spolnega nasilja in spolnega nadlegovanja v vzgojno-izobraževalnih zavodih*. Zavod RS za

šolstvo. https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2023/08/protokol_spolno_nasilje.pdf

Lešnik, D., Klemenčič, I., Filipčič, K., Rustja, E., in Novakovič, T. (2023). *Protokol za ravnanje ob zaznavi in obravnavi medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnih zavodih*. Zavod RS za šolstvo. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/SRI/NASILJE/Protokol_medvrstnisko_nasilje.pdf

Miklič, N. (2023). *Prijava nasilja nad otrokom in najpogostejše oblike kaznivih dejanj nad otroki*. V N. Miklič, B. Jenkole Žigante in S. Žugič, *Zaščita otroka pred izvensolskim nasiljem: priročnik za vzgojitelje, učitelje in druge strokovnjake* (str. 25–41). Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta. https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/PDF/Zascita_otroka_pred_izvensolskim_nasiljem_Priročnik.pdf

Miklič, N., Pelc, J. (2024). *Prijaviti ali ne prijaviti? Je to sploh (še) vprašanje?* V Mali Kovačič, U. (ur.), *Psihoterapija otrok in mladostnikov: Zbornik prispevkov 2. kongresa SKZP* (str. 36–42). Slovenska krovna zveza za psihoterapijo.

Pelc, J. (2003). *Psihoterapija otroka po travmatskih izkušnjah*. Specialistično delo. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

Pelc, J. (2006). *Od samopodobe k identiteti*. *Vzgoja VIII* (32), 5–8.

Pelc, J. (2009). *Ravnanje strokovnih delavcev pri ravnanju z otroki z manj sprejemljivimi oblikami vedenja*. V V. Tašner (ur.), *Brez spopada: kultur, spolov, generacij* (str. 345–362). Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

Pelc, J. (2024). *Kako voditi pogovor z otrokom/mladostnikom ob čustveno zahtevnem dogodku*. *Vzgoja in izobraževanje* 55(3), 26–30.

Pelc, J., Horvat Rauter, B., in Šraj Lebar, T. (2024). *(Po)moč učitelja, ko je učenec v duševnih stiskah*. *Vzgoja in izobraževanje*, 55(3), 10–16.

Repič, T., (2009). *Nemi kriki spolne zlorabe*. Celjska Mohorjeva Družba.

Ribičič, V., in Šraj, T. (2008). *Kje smo pri pomoči spolno zlorabljenim otrokom? V Z. Pavlovič (ur.), Detekcija in reakcija na pojave slabega ravnanja z otrokom – novo obdobje?* (str. 36–47). Pedagoški inštitut.

SOS telefon (2019). *Preživela sem spolno zlorabo*.

Verbnik Dobnikar, T. (2002). *Nasilje v šoli*. V D. Lešnik Mugnaioni, D. (ur.), *Nasilje – Nenasilje* (str. 35–76). i2.

Verbnik Dobnikar, T. (2000). *Smem biti, to kar sem*. V Osnovna šola Janka Kersnika, *Bilten zdrave šole* (str. 127). Osnovna šola Janka Kersnika.

Wattam, C., Blag, H., in Hughes, J. A. (1989). *Child Sexual Abuse: listening, hearing and validating the experiences of children*. Longman.

ZRSZ (2023). *Protokoli za ravnanje ob nasilju*. Zavod RS za šolstvo. <https://www.zrss.si/digitalna-bralnica/protokoli-za-ravnanje-ob-nasilju/>

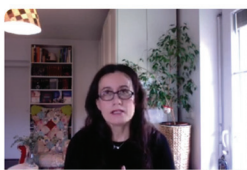

www.zrss.si/stiki-s-prakso/aktualno/varno-spodbudno-ucno-okolje/

PODPORA UČENCEM V STISKI

pomoč učitelja
samopoškodovanje hospitalizacija
zasvojenost STISKA
samomorilnost duševne motnje
naravne in druge nesreče
anksioznost
psihomantika vrtnitev v šolo smrt bližnjega telesno zdravje
soočanje s krizo motnje hranjenja podpora
panični napad

PODPORA PRI SAMODESTRUKTIVNEM VEDENJU

Samopoškodovanje lahko prepoznamo po kombinaciji različnih vedenj/stanj, kot so:

- slabo pojasnjene in pogoste poškodbe;
- prikrivanje poškodb z oblačili (npr. z dolgimi rokavi ali hlačami pri vrtemenu) ali z modnimi dodatki (npr. z

per bi bile poškodbe lahko vidne

mitjev in
vedenj.

